

„Kerjusüliõpilane“

Esietendus riiklikus teatris „Estonia“

Karl Millöckeri opereti „Kerjusüliõpilane“ lavastamine oli „Estonia“ teatri järjekordseks katseks nn. „viini opereti“ nõtkuvast sambalasoost väljarabelemiseks, millesse operetiteatrid viimaste aastakümnete jooksul olid ülepeakaela vajunud.

Operett, laialdaste rahvahulkade armastatumaid lavakunstiliike, sündis omal ajal rahva „laulumängu“ ja poliitilise pamfleti progressiivse žanrina (Offenbachi operett). Kuid kaotanud aja jooksul oma progressiivse joone, mobiliseeriti ta kodanluse ideoloogide ja ninameeste poolt. Operett kujunes mitte ainult selleks kunstialaks, mida pidas silmas vürst Metternich, kui ta formuleeris oma kuulsa ütluse: „Rahvast tuleb uimastada veini ja kunstiga, et tal poleks aega mõtlemiseks“, vaid ka kodanluse ideaalide ning ideologia avalikuks propagandistiks. Oigupoolest polegi kõik need „Silvad“, „Maritzad“ ja teised „viini operetid“ nii süütud ega „ideetud“, nagu nad esimesel pilgul näivad. Tegelikult proklameerivad nad eranditult kõigi konfliktide rahulikku lahendamist kapitalistliku ühiskonna tingimustes. Ja nimelt just sellepärast, et „viini operett“ kujunes tänu oma loojaile masside uinutamise vahendiks, hääbumisele määratud klassi ideoloogiliseks relvaks, degradeerus ta paratamatult. Šabloon, labasus, pornograafia, mäng madalal instinktidel — need kujunesid järk-järgult opereti silmapaistvaiks erinevusteks.

Meie riiklikud teatrid talitavad õigesti, kui nad loobuvad „viini

operetist“, mitte aga operetist üldse. Nad talitavad õigesti, kui otsivad teid selle lõbusa, elurõõmsa teatrižanri uuendamiseks, mis oleks vabastatud sellest raskest ballastist, mis lasus tema peal aastakümneid Lehári, Kálmáni ja nende epigoonide ainuvalitsemise päevil.

Nende teede otsinguil on „Estonia“ eksperimenteerinud mitmes suunas. Möödunud hooajal tegi teater katset rahva laulumängu elluäratamisega. Esimene katse sel alal, A. Kitzbergi ja A. Särevi „Kosjasõit“ (J. Simmi muusika) oli veel kaugel täiuslikkusest, kuid osutus sellest hoolimata teatri printsiipaalseks võiduks. Ta tõendas lõbusa operetiliku etenduse loomise võimalust väljaspool „viini žanri“ šabloone. Paraku ei jätkanud teater selles suunas katsetamist, mis oleks ehk võinud viia kaasaegse täisväärtusliku nõukogude opereti loomiseni, mis jätkanuks ja arendanuks rahva laulumängu traditsioone.

Järgmine eksperiment, Karl Millöckeri vana opereti „Kerjusüliõpilane“ lavastamine, osutub katseks operetti koomilise ooperi žanrile lähendada. Sellest kõneleb ka osatäitjate ebatavaline koosseis: peaosad ja rida kõrvalosi on usaldatud ooperinäitlejatele Veera Neelusele, L. Sellistemägil, E. Maripuule, A. Haabjärvele, A. Aasmale, E. Eesmaale, A. Pärnale jt.

A. Särev on „Kerjusüliõpilase“ libreto tublisti ümber töötanud. Peatõukejõuks operetile on saanud Poola 1848. aasta vabastusliikumine. Opereti kangelaseks on saanud revolutsionäär, õnnelik lõpplahendus

on seotud poola patriootide võiduga ja preislasest kubeneri arreteerimisega.

Muidugi oleks naiivne oletada, et tänu sellele ümbertegemisele operett saanuks ideelise vaheduse, et ta on võimeline tõetruult edasi andma Poola vabastusliikumist või kujanema masside ideelise kasvatamise relvaks. Hea on juba seegi, et ta ei juttusta leppimist kapitalistliku korruga, nagu „Silva“ ja temataolised „viini operetid“, et kangelane on sümpaatlikum kas või juba sellegi poolest, et ta pole Brandenburgi hertsog, vaid lihtne poola üliõpilane, kes võitleb oma rahva vabastamise eest preislaste võimu alt.

Millöckeri operetis on sel kujul, nagu ta esitati Tallinna publikule, väga vähe tavalist operetiliku šablooni, labasust, tüütavaid „teravmeelsusi“. Traditsioonilist ampuluaad on veidi muudetud, näeb isegi katset seda uuesti ümber mõtestada, harilikku skeemi purustada. Nii pole selles etenduses traditsioonilist „kaskaad-paari“, koomikut ja subretti. Kui Bronislawa osas ongi säilinud ampuluaajooni, siis tema partneri osas ei esine mitte enam koomik, vaid elurõõmus taibukas kangelane Jan, kes mitte milleski ei ole halvem tüüriisest kangelasest Simonist, vaid isegi ületab teda mõistuse, leidlikkuse ning printsiipaalsuse poolest.

Vabanes tunduvalt vana operetiliku dramaturgia kanoonilisest vanakolust, leides kõitva ning mittešabloonse süzee, säilitades ja kohati suurendades opereti lõbusa žanri positiivseid omadusi, andis „Kerjusüliõpilane“ teatrikollektiivile võimaluse kauni, rafineeritud ning elurõõmsa etenduse loomiseks. Paljud neist võimalustest olid ära kasutatud, paljud aga jäänud ka etendusel kasutamata.

Hiilgava raami olid andnud andekad kunstnikud teeneline kunstitegelane Mei (kostüümid) ja Lem (dekoratsioonid). Nende palju teravmeelsust, ning maitset, Uksikud delnid (I, IV ja VI pilt) me oma rafineeritud üleanne Akimovi töid Leningradi diateatri „Varju“ etendusemist „Tuhkatriinu“. Kõ on palju teravmeelset le Nii on märkimisväärseid vurite Piffke ja Puffke t kui nad teises pildis püüav tada endist „metsikust läär nud vürsti Libicki teenre armetut sulerootsu peas olema vastuvaidlematuks nende kuuluvusest ühte in te metsikusse suguharru, mivöö, millest Puffke pol nud oma fantastilise kosti res lahkuda, paljastab va rite maskeraadi.

Kui kogu etendus osutu masuguseks elegantseks, ning mõistlik-vallatlevaks ma kujundamine, võinuks teatri suurest loomingulis dust. Kuid etenduses ilm omadusi ainult kohati. mitte niipalju loomingulis tiivi süü kui õnnetus. Na ülemal mainisime, on ena lisi ooperinäitlejad. Sell jaotamise dikteeris mitte a et juba Millöckeri muusik tab kõrgemaid nõudmisi operetid“, vaid ka teatri püüd operetti õilistada, teo lisele ooperile lähendada.

Kuid just see vähenda jusüliõpilase“ lavastuse k kergust. Ooperinäitlejad kem „näitlevad lauljad“ l vad näitlejad“. Nii e' muidu hea laulja Veera N

„Rahva Hääl“, 2. X 1947

ne"

a"

operetist üldse. Iki, kui otsivad üldömsa teatri mis oleks väikest ballastist, 1 aastakümneid nende epigooni-äevil.

guil on „Estorinud mitmes aooajal tegi teatulumängu ellu- katse sel alal, Särevi „Kosja- usika) oli veel ti, kuid osutus tri printsiiaal- töendas lõbusa loomise võima- ni žanri“ šab- ätkanud teater amist, mis oleks saegse täisyäär- opereti loomise- ja arendanuks traditsioone.

ent, Karl Mül- i „Kerjusüliöpi- osutub katseks ooperi žanrile kõneleb ka osa- koosseis: pea- asi on usaldatud eera Neelusale, E. Maripuule, Aasmale, E. Ees- t. Kerjusüliöpilase“ mber töötanud. etile on saanud abastusliikumine. on saanud rek- lõpplahendus

on seotud poola patriootide võiduga ja preislasest kubeneri arreteerimise- ga.

Muidugi oleks naiivne oletada, et tänu sellele ümbertegemisele ope- rett saanuks ideelise vaheduse, et ta on võimeline tõetruult edasi and- ma Poola vabastusliikumist või ku- junema masside ideelise kasvatami- se relvaks. Hea on juba seegi, et ta ei jutlusta leppimist kapitalistli- ku korraga, nagu „Silva“ ja tema- taolised „viini operetid“, et kange- lane on sümpaatlikum kas või juba sellegi poolest, et ta pole Branden- burgi hertsog, vaid lihtne poola üli- õpilane, kes võitleb oma rahva va- bastamise eest preislaste võimu alt.

Millõckeri operetis on sel kujul, nagu ta esitati Tallinna publikule, väga vähe tavalist operetlikku šab- looni, labasust, tüütavaid „terav- meelsusi“. Traditsioonilist amp- luaad on veidi muudetud, näeb isegi katset seda uuesti ümber mõtesta- da, harilikku skeemi purustada. Nii pole selles etenduses traditsioonilist „kaskaad-paari“, koomikut ja sub- retti. Kuj Bronislawa osas ongi säilinud ampluaajooni, siis tema partneri osas ei esine mitte enam koomik, vaid elurõõmus taibukas kangelane Jan, kes mitte milleski ei ole halvem lüürilisest kangela- sest Simonist, vaid isegi ületab teda mõistuse, leidlikkuse ning printsiipiaalsuse poolest.

Vabaneses tunduvalt vana ope- retliku dramaturgia kanoonilisest vanakolust, leides kõitva ning mit- tešablonse süzee, säilitades ja ko- hati suurendades opereti lõbusa žanri positiivseid omadusi, andis „Kerjusüliöpilane“ teatrikollektiivi- le võimaluse kauni, rafineeritud ning elurõõmsa etenduse loomiseks. Paljud neist võimalustest olid ära kasutatud, paljud aga jäänud ka etendusel kasutamata.

Hiilgava raami olid etendusele andnud andekad kunstnikud, ENSV teeneline kunstitegelane prof. Nat. Mei (kostüümid) ja Lembit Rosa (dekoratsioonid). Nende töös on palju teravmeelsust, leidlikkust ning maitsset. Üksikud dekoratsio- nid (I, IV ja VI pilt) meenutavad oma rafineeritud üleannetusel N. Akimovi töid Leningradi Komöö- diateatri „Varju“ etendusest ja fil- mist „Tuhkatriinu“. Kostüümides on palju teravmeelset leidlikkust. Nii on märkimisväärsed vangival- vurite Piffke ja Puffke ülikonnad, kui nad teises pildis püüavad kaju- tada endist „metsikust läänest“ sõit- nud vürsti Libicki teenreid. Kaks armetut sulerootsu peas peavad olema vastuvaieldematuks tõendiks nende kuuluvusest ühte indiaanlas- te metsikusse suguharru, kuid vormi- vöö, millest Puffke pole raatsi- nud oma fantastilise kostüümi juu- res lahkuda, paljastab vangivalvu- rite maskeraadi.

Kui kogu etendus osutunuks sa- masuguseks elegantseks, kergeks ning mõistlik-vallatlevaks nagu te- ma kujundamine, võinuks kõnelda teatri suurest loomingulisest või- dust. Kuid etenduses ilmneb neid omadusi ainult kohati. See pole mitte niipalju loomingulise kollekti- iivi süü kui õnnetus. Naga juba ülemal mainisime, on enamik osa- lisi ooperinäitlejad. Sellise osade jaotamise dikteeris mitte ainult see, et juba Millõckeri muusika ise esi- tab kõrgemaid nõudmisi kui „viini operetid“, vaid ka teatri juhatuse püüd operetti õilistada, teda koomi- lisele ooperile lähendada.

Kuid just see vähendaski „Ker- jusüliöpilase“ lavastuse komöödilist kergust. Ooperinäitlejad olid roh- kem „näitlevad lauljad“ kui „laul- vad näitlejad“. Nii e' suutnud muidu hea laulja Veera Neelus, kes

Laura vokaalpartliga tuli suurepära- selt toime, uhkest ning hurmavast poolatarist lavalist kuju luua. Tema Laura ei ela. Ta liigub küll laval, räägib oma teksti maha, laulab, kuid kõige selle taga paudub elav inimene. Sama võib öelda ka Jani osa täitmise kohta Ants Aasma poolt. Mõnus on kuulata tema oma- pärase tämbriga baritoni, kuid ras- ke on uskuda, et me näeme enda ees elavat Jani. Tema iseloom jääb laval lahti koorimata. Head lauljad Enna Maripuu (krahvinna Kowal- ska) ja Aaro Pärn (Bogumil) ei leia ilmselt neile võõrais koomilisis osades teid, kuidas seda koomilisust lahti koorida. Nad püüavad publi- kus küll naeru välja kutsuda, kuid nende katsed on sageli määratud nurjumisele, sest nad otsivad koo- milisust mitte kuja olemuses, vaid väljastpoolt kuju.

Ka kõige rohkem opereti alal kog- enud Paul Mägi ei anna täiesti õn- nestunud kuju Simonist. Ta oli küll selle kuju vabastanud väikeko- danlikust sentimentalismist, mis ha- rilikult on omane lüürilistele ope- retikangelastele. Tema Simon polnud mitte ainult „armastaja“, vaid ka elav inimene: üleannetu, kuid hea poiss. Kuid kahjuks satub näitleja sageli õigult toonilt kõrvale. Tema intonatsioon ja eriti liigutustesse poetab end mingi ebameeldiv ko- ketsus, kergatslikkus, mingi revüü šabloon. See lõhestab niigi mitte väga selgesti joonistatud kuju, re- bib ta „õilistatud opereti“ üldstiilist välja.

ENSV teeneline näitleja Agu Lüü- dik mängib kuberner Ollendorfi veidraku-osa hoopis tagasihoidliku- malt, kui me oleme harjunud seda nägema tema endistest osadest. Hiil- gava meisterlikkuse juures peab A. Lüüdik kõige järjekindlamaid kinni nihästi operetikoomiku ampluaa

headest kui halbadest traditsiooni- dest. Rikkumata seegi kord põhil- lisele ampluaa traditsioone, hoidub A. Lüüdik siiski Ollendorfi osas äär- mustest, šabloonist, koomilise otsin- guist väljaspool kuju. Kujukamalt väljendades: ta mitte niivõrd ei või- da ampluaa traditsioone, kui talt- sutab ja oheldab neid.

Etenduse kõige suuremaiks korda- minekuiks mänguliselt olid Broni- slawa (L. Sellistemägi), leitnant Schweintzi (K. Vaha) ja vangival- vuri Puffke (E. Eesmaa) osad. L. Sel- listemägi liidab õnnelikult head vo- kaalsed omadused lavalise võluga ja lavalise kuju loomise oskusega. Lib- retist pole talle andnud just rikka- likku teksti. Pealegi ei leia kuju, mis tekib Bronislawa replikidest (eriti teises pildis), toetust tema muusikalise partii poolt. Bronislawa lauludes ei peegeldu tema naiivsus, ei vaheldu siirus ega vallatus. Need on harilikud tavalised lüüril- lised numbrid, mis kõnelevad pigem Bronislawa tõsidusest kui ker- gemeelsusest.

L. Sellistemägi aga on imeteldava loomulikkusega neid karisid välti- nud. Tal on õnnestunud kuidagi seda vasturääkivust lepitada, nii et vaataja seda isegi ei märka. Ta võ- tab Bronislawat sellisena, nagu näit- leja teda annab: siirana, veidi na- iivsena, elurõõmsana, kuid ühtlasi võimelisena sügavamaiks ja tõsise- maiks tundeiks ning isegi kangelas- teoks.

K. Vaha kuulub nende koomiliste näitlejate hulka, kes igast osast os- kavad leida selles varjatud komi- mi ja seda ilma sundimata, värskest ning rafineeritult lahti koorida. Ta ei otsi spetsiifilisi trikke, mis tingi- mata kutsuvad välja publiku naeru. Kõik, mis teeb noore kukega sarn- lev loll ja endasse armunud Schwei- nitz, tuleneb loomulikult tema kuju

olemusest endast, milles noor näit- leja suutis üldistada ja tüübistada paljude inimeste naeruväärseid oma- dusi.

Niisama loomulikult koomiline on nüri, tühine, kuid ennast täis Puff- ke E. Eesmaa esituses. Näitleja ei karda buffonaadi, sest see tuleneb loomulikult mittevastavusest väike- se ja tegelikult kahjatu Puffke ise- loomu ja tema tegude vahel.

Näidendi lavastaja A. Mering on ära teinud suure töö, mis pälvib kiit- tust. Kahtlemata on L. Sellistemäe, K. Vaha ja E. Eesmaa menus suur osa lavastaja tööd. Ja et need kolm kuju vastavad etenduse stiilile, mis suurima järjekindlusega avaldub de- koratsioonides ning kostüümides, siis võib otsustada, milline oleks pi- danud „Kerjusüliöpilane“ olema A. Meringu kavatsusel. Kuid polnud nii kerge luua elegantset vallatle- vat etendust, mis olnuks ühevõrra kõrge nii vokaalsest kui lavalisest küljest, kui lavastaja käsutuses pol- nud „sünteesilisi“ näitlejaid, keda nõuab opereti žanr.

Mida võiks panna lavastajale süüks, see on tähelepanu puudus koori vastu. Kooril pole ülesandeid. Ta moodustab ilmetu massi, kes lii- gub laval kobamisi ning mõttesta- matult. Lavastaja pole hoolitsenud ka selle eest, et kas või grimmi abilgi saavutada kooriliikmete suu- remat väljenduslikkust, lähendamist etenduse stiilile. Nii poleks üle- arune koomilise grimmi leidmine ka teistele vangivalvuritele peale Piff- ke ja Puffke.

Reast puudustest hoolimata jättis etendus hea mulje. Rõõmustav on juba see, et teater on suutnud ope- retti õilistada, teda varemalt möö- dapääsmatust šabloonist ning laba- susest puhastada.

S. Kulap

„Rahva Hääl“, 2. V 1947